

The strategy of sugar beet subcomplex development based on clustering and further revival of the industry, increasing the competitiveness of domestic products and their entry into foreign markets with the ability to increase future capacity and ensuring energy security are proposed.

Sugar beet, sugar, sugar beet subcomplex, sugar beet cluster, strategy.

УДК: 658.589:631.11:339.13

ІННОВАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ ТА ІННОВАЦІЙНА ПОЛІТИКА ЯК ЧИННИКИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ АПК

***Я. С. Ларіна, доктор економічних наук
М. О. Балацька, магістр***

Визначено зміст конкурентоспроможності підприємства АПК. Запропоновано тлумачення змісту інноваційної політики з точки зору стратегії і тактики. Досліджено види інновацій в АПК та можливості їх впливу на сільськогосподарське підприємство.

Конкурентоспроможність, інноваційний процес, інноваційна політика, інновації.

Конкуренція є найважливішим атрибутом ринкової економіки. Досвід розвинених країн свідчить, що конкуренція виступає важливим чинником стимулювання господарської активності, розширення асортименту та підвищення якості продукції, зниження витрат і стабілізації економічного зростання. Це основні переваги підприємства на ринку, які забезпечують успішний збут в умовах конкуренції [1, с. 7]. Проте конкурентні відносини на ринках сільськогосподарської продукції мають певні особливості, оскільки процеси виробництва такої продукції знаходяться під впливом природних чинників, а збут ускладнений через додаткові вимоги щодо її транспортування й зберігання. Україна має значні можливості виробництва сільськогосподарської продукції. Уже нині агропромисловий комплекс входить до четвірки складових національної економіки, на які припадає 70% товарного експорту країни. Проте в Україні існує проблема низького рівня конкурентоспроможності вітчизняної сільськогосподарської продукції на європейському продовольчому ринку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання конкурентоспроможності підприємств та окремих товарів розглядається у працях таких відомих вчених-економістів як Г. Азоєв, Л. Балабанова, В. Гайдук, А. Кредісов, Р. Фатхутдінов; вагомим внеском у розгляд проблеми підвищення конкурентоспроможності підприємств АПК є роботи О. Гудзинсь-

© Я. С. Ларіна, М. О. Балацька, 2014

кого, В. Збарського, С. Кваші, О. Кондратюка, М. Маліка, В. Месель-Веселяка, О. Шпичака, О. Шубравської.

Мета дослідження – обґрунтування теоретичних засад забезпечення конкурентоспроможності підприємства АПК та пошук шляхів її підвищення на основі інноваційних підходів.

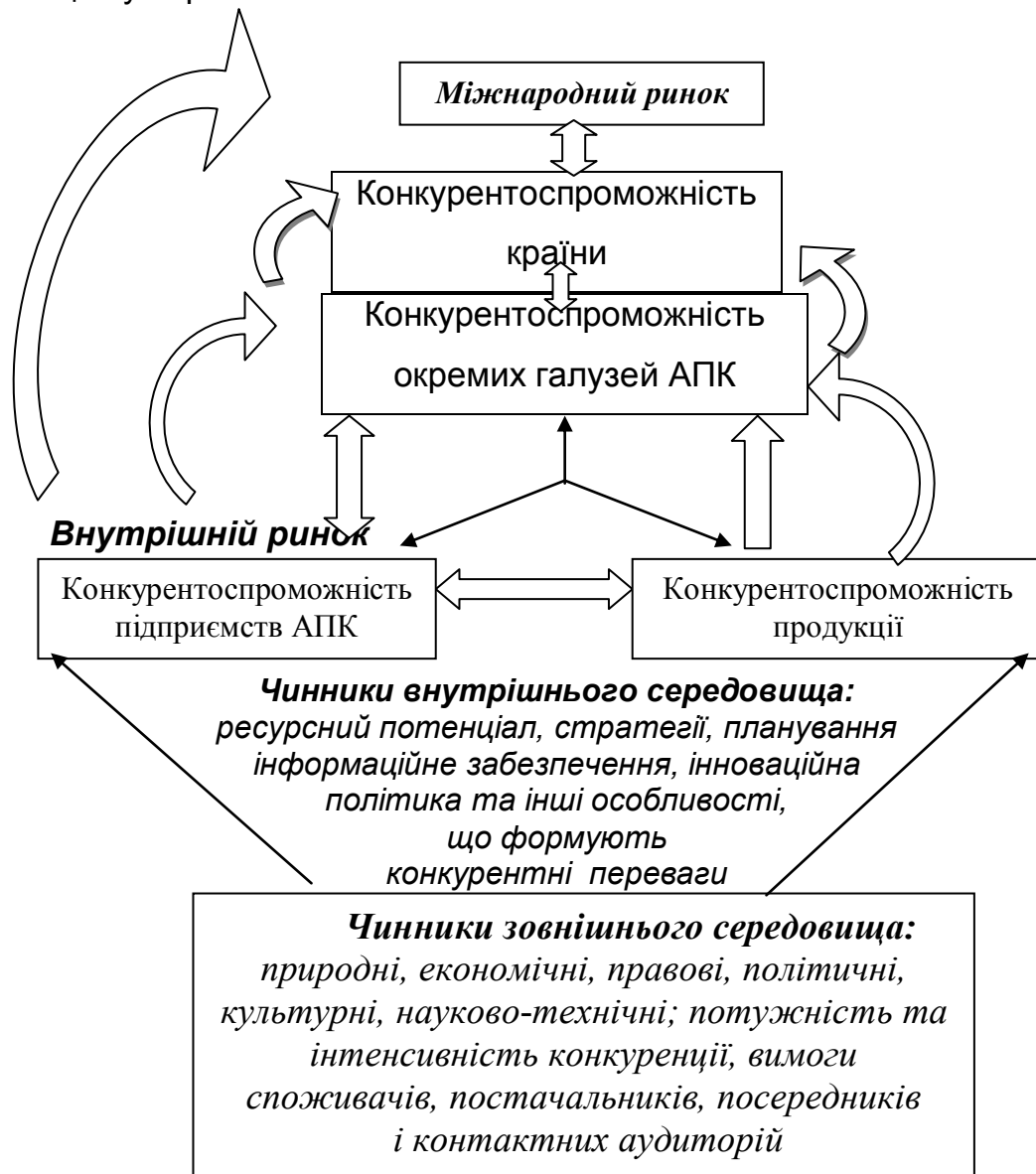
Виклад основного матеріалу. Тлумачення конкурентоспроможності у більшості наукових праць передбачає розгляд цієї категорії на багатьох рівнях. Так, Р. А. Фатхутдінов описує конкурентоспроможність як систему компонентів, що складається з конкурентоспроможності продукції, підприємства, галузі та країни [9, с. 81–93]. Розглядаючи конкурентоспроможність як систему, потрібно зазначити, що це цілісність, яка становить єдність закономірно розташованих і взаємопов'язаних підсистем та елементів (див. рисунок). При цьому слід відзначити, що в сучасних умовах висококонкурентних ринків та динамічних змін бізнес-середовища, забезпечення та утримання конкурентоспроможності на достатньо високому рівні неможливе без реалізації активної інноваційної політики.

Інноваційна політика це комплекс заходів і важелів держави та наддержавних органів, спрямованих на створення сприятливих умов для інноваційної діяльності, у тому числі формування інноваційних ідей і проектів, конструювання науково-дослідних зразків нововведень, їх освоєння і просування на ринок [11]. Основними елементами інноваційної політики є розробка, створення та впровадження в практичну діяльність інновацій.

Під інноваціями як чинником підвищення конкурентоспроможності розуміється кінцевий результат інноваційної діяльності, що одержав реалізацію у вигляді нового або вдосконаленого продукту на фундаментальному рівні, який використовується для подальшої реалізації в практичній діяльності, а також – це результат впровадження інноваційних розробок на ринку, тобто винахід, доведений до стадії комерційного використання – продукту або товару, коли вони починають давати економічний ефект [8]. Характеризуючи значення інновацій для підприємств АПК, слід відзначити, що інноваційні процеси забезпечують оптимізацію організаційних форм взаємозв'язків, сприяють розвитку інфраструктури у системі АПК та стають підґрунтям формування ефективних мотиваційних механізмів щодо їх подальшого функціонування на ринку [2, с.128].

На конкурентоспроможність підприємств АПК впливають об'єктивні і суб'єктивні, зовнішні і внутрішні чинники. До об'єктивних чинників, які зумовлені довготривалими тенденціями і не пов'язані з вольовими рішеннями конкретного суб'єкта, слід віднести економічні закони, які активно впливають на інноваційну діяльність (наприклад, закон зростання продуктивності праці, закон попиту тощо), а до суб'єктивних чинників, належать ті, дія яких є прямим наслідком свідомо прийнятих рішень. До зовнішніх належать чинники, які зумовлюють взаємодію підприємства з зовнішнім (економічним, соціальним, науково-технічним та ін.) середовищем. А внутрішні чинники можна визначити як істотні особливості

підприємства, що відрізняють його від конкурентів і визначають його інноваційну спроможність.

Рівні конкурентоспроможності та чинники впливу*

*Джерело: власна розробка авторів на основі системного підходу [7, с. 49–50].

Інноваційний процес в агропромисловому виробництві має свої особливості [10, с. 93]: а) різноманітність сільськогосподарської продукції та продуктів її переробки, вагома різниця в технологіях їх виробництва; б) значна диференціація окремих регіонів країни за агротехнологічними умовами виробництва; в) залежність використовуваних технологій від природних умов; г) територіальна розпорошеність сільськогосподарського виробництва; д) велика різниця в періодах виробництва окремих видів сільськогосподарської продукції; е) відособленість сільськогосподарських виробників від наукових установ та відсутність організаційно-економічного механізму передачі їм досягнень науки.

Підприємства АПК, впроваджуючи інноваційні процеси, повинні усвідомити, що є їх метою: вирішення поточних завдань чи стратегічна спрямованість. Так, необхідність інновацій для вирішення поточних проблем зумовлюється невідповідністю стану господарювання та продукції, що випускається, вимогам ринку та пошуком шляхів подолання зазначених проблем, стабілізацію результативних показників. Практичне вирішення такого завдання є проблематичним, оскільки інновації завжди потребують додаткових коштів, а стан господарської діяльності зумовлює складність їх залучення, що й пояснює значне техніко-технологічне відставання суб'єктів різних сфер АПК від аналогічних підприємств Європи і світу та не дозволяє створювати конкурентні переваги продукції чи послуг.

Забезпечення конкурентоспроможності підприємств серед іншого визначається стратегічною орієнтованістю заходів інноваційної діяльності підприємств АПК. За чинними міжнародними стандартами інформація про інновації охоплює лише технологічні інновації, які включають нові продукти та процеси, а також їх суттєві технологічні вдосконалення. Проте практика функціонування підприємств АПК України свідчить, що до інновацій в умовах сучасних українських ринків слід відносити також інші види інновацій (у сферах управління, маркетингу, комунікацій тощо).

Враховуючи специфіку АПК, яка полягає у сезонності виробництва продукції, іммобільності ресурсів, залежності від біокліматичного потенціалу, незбіговості робочого періоду з періодом виробництва, взаємозалежності та взаємодоповнюваності окремих галузей, інноваційну політику розглядаємо з двох позицій: у тактичному й стратегічному тлумаченні її змісту [2, с. 124]. З позицій тактики інноваційна політика має спрямування на забезпечення відповідності якості продукції та сировини чинним стандартам і вимогам у процесі виробництва й реалізації, оптимізації господарської діяльності шляхом упровадження нових технологій. Стратегічне тлумачення змісту інноваційної політики пов'язане з досягненням певного рівня конкурентоспроможності, формуванням конкурентного статусу підприємства, перетворення його слабких сторін на сильні, що є підґрунтям його довготривалого функціонування на ринку.

У підприємствах АПК інноваційні процеси, що сприяють підвищенню їх конкурентоспроможності, можуть набувати таких форм:

- запровадження у господарський обіг нових, відмітних від традиційних, продуктів як у галузі рослинництва, так і тваринництва;
- диверсифікація діяльності (розвиток видів і сфер діяльності, які можуть бути пов'язані з традиційним виробництвом);
- запровадження нових способів і методів господарської діяльності (стосується всіх без винятку виробничих процесів);
- вихід підприємства на інші, не традиційні для нього, ринки збуту виробленої сільськогосподарської продукції та сировини;
- пошук нетрадиційних джерел сировинного забезпечення;
- запровадження нових підходів щодо кадрової політики у сфері набору, поповнення, оцінки персоналу;
- перехід до ефективних механізмів управління ринковою діяльністю;

- формування ефективних взаємовідносин із партнерами [2, с.125];
- комплексна переробка сировини, що дозволяє отримувати нові продукти, які користуються попитом на ринку, і одночасно економити ресурси підприємства;
- створення замкненого циклу виробництва;
- активне використання маркетингової діяльності, у тому числі заходів стратегічного й тактичного маркетингу.

Потрібно зазначити, що підходи до забезпечення та оцінки конкурентоспроможності на етапах стратегічного й тактичного маркетингу не можуть бути однаковими. На етапі стратегічного маркетингу, як першого етапу життєвого циклу товару та першої функції управління, розробляються нормативи конкурентоспроможності на довгостроковий період, а на етапі тактичного маркетингу виконується контроль за виробництвом та реалізацією на ринку стратегічних нормативів конкурентоспроможності. Тому при оцінці конкурентоспроможності підприємства на етапі стратегічного маркетингу пріоритетним має бути динамічний підхід, прогнозування майбутніх прибутків через оцінку минулого.

Інновації, що впливають на конкурентоспроможність підприємств, класифікуються за такими ознаками [8]:

- характером відносин: соціально-економічні, техніко-економічні, організаційні, технологічні інновації;
- сферою розповсюдження та першочергового впливу: управлінські, виробничі, технічні, соціальні інновації;
- предметно-змістовною структурою: продуктові, процесні і аллокаційні інновації.

Далі розглянемо вплив інновацій та їх окремих видів на конкурентоспроможність підприємств АПК.

Так, соціально-економічні інновації впливають на поліпшення показників ефективності виробництва, зниження собівартості, порівняльні конкурентні переваги. Вплив соціально-економічних інновацій у сільському господарстві полягає, насамперед, в оптимізації використання фінансових та інших ресурсів, у найбільш ефективному використанні об'єктів власності та набуття підприємством найбільш адекватних організаційно-економічних форм. Наприклад, використання фінансових, у тому числі кредитних ресурсів – задля посилення конкурентних переваг; земельних та організаційних ресурсів – для використання ефекту масштабу, зниження витрат виробництва в довгостроковому періоді; технологічних ресурсів – для реалізації заходів із ресурсо- та енергозбереження, підвищення якості продукції.

Організаційні інновації впливають на порівняльні й конкурентні переваги через усі організаційні чинники, а також через деякі внутрішні – рівень і динаміку ціни пропозиції товару, гнучкість цінової політики тощо.

Технологічні інновації впливають за допомогою технологічних факторів на елементи конкурентоспроможності (витрати й ціну) таким чином, що конкурентоспроможність виробленої продукції та підприємства підвищується на порядок. Технологія, використовувана сільсько-господарським виробником, впливає на якість продукції та її собівартість. Наприклад, у ЄС

для досягнення вимог Euro прийнято до використання нову технологію вибіркового каталітичного відновлення, за допомогою якої вміст у відпрацьованих газах оксидів азоту зменшується на 96%, твердих частинок – на 95%, летючих вуглеводнів – на 85%. Плюси цієї технології широковідомі. Зокрема, вона дозволяє зменшити втрату палива, при цьому збільшуючи потужність двигуна без його перегріву [3, с.140–144].

Якщо технологія виготовлення продукції є новою, корисною і ефективною, вона також підлягає правовому захисту (наприклад, патентом на спосіб виготовлення), що, природно, підвищує конкурентоспроможність продукції, виготовленої за цією технологією. Вибір технології виробництва продукції впливає, у першу чергу, на її собівартість, і тут уже визначальними стають економічні параметри та оцінка її конкурентоспроможності.

Управлінські інновації – це нові знання, втілені в нових управлінських технологіях, нових адміністративних процесах і організаційних структурах [8]. Такі інновації полягають у реалізації творчої діяльності, спрямованої на розробку, створення нових управлінських методів і форм. Це призведе до перебудови системи управління, що сприяє зростанню прибутку, а отже, посиленню її конкурентоспроможності. Управлінські інновації впливають також через організаційні інструменти на витрати, якість і ціну продукції. Вони створюють потужні конкурентні переваги сучасного аграрного бізнесу і змінюють звичні принципи, процеси, структуру і практику менеджменту, удосконалюють способи та інструменти, якими оперують менеджери і впливають, перш за все, на управлінські процеси.

Виробничі інновації впливають на всі елементи конкурентоспроможності через економічні та внутрішні чинники. У сільському господарстві до виробничих інновацій належать такі, що оптимізують виробничі процеси, зокрема біологічні, хімічні, технологічні, технічні інновації. Найпоширенішими інноваціями є: нові сорти та гібриди рослин і породи тварин, штами мікроорганізмів, марки й модифікації сільськогосподарської техніки, технології, хімічні та біологічні препарати (вакцини). До технологічних інновацій належать науково обґрунтовані системи землеробства й тваринництва; нові ресурсозберігаючі технології виробництва та зберігання сільськогосподарської продукції; екологізація землеробства. Використання таких видів інновацій за умов достатньої ресурсної й кадрової забезпеченості, високого рівня менеджменту і сервісу підвищує конкурентоспроможність аграрного бізнесу.

Технічні інновації пов'язані з використанням нової техніки, яка дозволяє знижувати витрати. Вони впливають через технологічні чинники на порівняльні переваги, якість і витрати. До технічних інновацій належать, зокрема, системи глобального позиціонування (GPS), які широко застосовуються в сільському господарстві. Області їх застосування є такими: посів зі змінними параметрами; зміни норм внесення добрив і вапна; картування врожаїв; картування врожаїв з метою зберігання й страхування; паралельне водіння. GPS та засновані на ній навігаційні системи використовуються в різних сільськогосподарських операціях. Особливо ці системи корисні при внесенні пестицидів, вапна і добрив,

обробки великих площ звичайними дисковими сівалками та великими зернозбиральними платформами. Ця технологія зменшуватиме вірогідність помилок при внесенні агрохімії. Виробники зернових також застосовують ці системи, оскільки GPS-навігація – це чудовий спосіб покращення точності та швидкості обробітку ґрунту [6, с.146–147].

До маркетингових інновацій в АПК належать удосконалення якості продукції та розширення асортименту; нові канали розподілу продукції, вихід на нові сегменти ринку; використання нестандартних стратегій і тактичних засобів маркетингу.

Соціальні інновації впливають опосередковано на якість, ціну і витрати. Це переорієнтація суспільно-економічного життя на особистість та розвиток її потенціалу у місцевих умовах. Без соціальних інновацій неможливий розвиток сільських громад і територій. Соціальні інновації пов'язані з поліпшенням умов праці, проведенням тренінгів та заходів, спрямованих на підвищення мотивації співробітників, що підвищує порівняльні й конкурентні переваги. Більш висока якість робочої сили, що характеризується більш високим рівнем освіти та кваліфікації працівників, призводить до більш ефективного використання виробничих ресурсів. Саме освітній рівень відображує креативну здатність працівників сприймати нові ідеї, що з'явилися на ринку. Якість робочої сили визначає здатність економічного суб'єкта здійснювати власні науково-дослідні й дослідно-конструкторські роботи (НДДКР) або копіювати нові продукти інших фірм.

За предметно-змістовної структури до поліпшення споживчих властивостей товару та підвищення конкурентоспроможності приведуть продуктові інновації: перетворення, що вносяться до процесів виробництва товарів: зниження витрат, вартості, підвищення якості, порівняльних і конкурентних переваг, що станеться під впливом процесних інновацій. На підприємствах АПК до них належать застосування нових видів добрив, засобів захисту рослин, сортів рослин, високопродуктивних порід худоби, завдяки яким підприємство виходить на новий рівень господарювання. Реорганізація підприємства з метою підвищення конкурентоспроможності пов'язана також із впровадженням аллокаційних інновацій.

Слід відзначити, що продуктові інновації є найпоширенішим типом активності підприємств АПК у процесі їх реструктуризації. Істотна відмінність між інноваціями взагалі й продуктовими інноваціями, зокрема, стосується джерела інноваційної активності: чи здійснюються вони за допомогою використання стратегій адаптації або імітації, – запозичення існуючих технологій або продуктів інших компаній, або за допомогою власних досліджень і розробок. В одному випадку йдеться про імітацію, у другому – безпосередньо про інновації. Продуктові інновації властиві, насамперед, підприємствам-лідерам галузі, агрохолдингам, що мають достатньо ресурсів для здійснення наукових розробок та їх впровадження у виробництво.

Підвищення конкурентоспроможності в сучасних ринкових умовах найефективніше тоді, коли сільськогосподарське підприємство вводить в експлуатацію новітнє обладнання й технології: зернозбиральні машини, комбайни, навігаційні технології в сільськогосподарській техніці. Технологія

здатна впливати на виробничу функцію, адже за умови використання нових технологій з одиниці ресурсу виробляється значно більше продукції.

Основна мета впровадження нових технологій – це підвищення конкурентоспроможності підприємства, збільшення обсягу виробництва або зменшення витрат на одиницю виробленої продукції. Перш ніж прийняти рішення про впровадження нової технології, важливо розрахувати, чи приведе ця інновація до зменшення витрат на одиницю продукції, та чи зростатиме виробництво швидшими темпами, ніж загальні витрати [5, с. 40–45].

Висновки та перспективи подальших досліджень. В умовах посилення конкуренції на внутрішньому та зовнішніх ринках українські сільгоспвиробники повинні виробляти конкурентоспроможну продукцію, постійно підвищувати її якість, удосконалювати технології виробництва та максимально забезпечувати продовольством не тільки Україну, а й виходити на міжнародні ринки. При цьому забезпечення та утримання конкурентоспроможності на достатньо високому рівні неможливе без реалізації активної інноваційної політики.

Під інноваціями як чинником підвищення конкурентоспроможності розуміється кінцевий результат інноваційної діяльності, що одержав реалізацію у вигляді нового або вдосконаленого продукту на фундаментальному рівні, який використовується для подальшої реалізації в практичній діяльності, а також – це результат впровадження інноваційних розробок на ринку, тобто винахід, доведений до стадії комерційного використання. Забезпечення конкурентоспроможності підприємств серед іншого визначається стратегічною орієнтованістю заходів інноваційної діяльності підприємств АПК. Стратегічне тлумачення змісту інноваційної політики пов'язане з досягненням певного рівня конкурентоспроможності, формуванням конкурентного статусу підприємства, перетворення його слабких сторін на сильні, що є підґрунтям його довготривалого функціонування на ринку.

Список літератури

1. Балабанова Л. В. Управление конкурентоспособностью предприятий на основе маркетинга / Л. В. Балабанова, А. В. Кривенко. – Донецк : ДонГУЕТим. Туган-Барановского, 2004. – 147 с.
2. Березіна Л. М. Інноваційна політика підприємств АПК: тактичні та стратегічні аспекти // Л. М. Березіна // Маркетинг і менеджмент інновацій, 2013, № 4. – С.122–132.
3. Вдовенко В. Новые системы экологичности двигателей / В. Вдовенко, кандидат технічних наук // Всеукраинский журнал современного агропромышленника «Зерно». – 2012. – № 1 (169). – С.140–144.
4. Гайдук В. А. Фактори конкурентоздатності суб'єктів на товарних ринках / В. А. Гайдук // Економіка та держава. – 2008. – № 3. – С. 21–23.
5. Основи аграрної економіки : підручник / [В. П. Галушко, Гвідо Ван Хуленбрук, О. А. Ковтун та ін.] ; за ред. В. П. Галушко. – К. : Вища освіта, 2003. – 399 с.
6. Марк Элли GPS-навигация / Марк Элли, У. Дж. Вайсор, Г. Гувер // Всеукраинский журнал «Зерно». – 2012. – № 1 (169). – С. 146–147.

7. Клименко М. О. Основи та методологія наукових досліджень : навч. посіб. / М. О. Клименко, В. П. Фещенко, Н. М. Вознюк. – К. : Аграрна освіта, 2010. – 351 с.
8. Ретнева А. Д. Инновации как фактор повышения конкурентоспособности / [Электронный ресурс]. / А. Д. Ретнева. – Режим доступа : <http://www.rae.ru/forum2012/238/2773>
9. Фатхутдинов Р. А. Стратегический маркетинг : учебник / Р. А. Фатхутдинов. – М. : Бизнес-школа «Интел-Синтез», 2000. – 640 с.
10. Шубравська О. В. Інноваційні трансформації агропродовольчого сектора економіки: світові тенденції та вітчизняні реалії / О. В. Шубравська // Економіка і прогнозування. – 2010. – № 3. – С. 90–102.
11. Економічний енциклопедичний словник [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://subject.com.ua/economic/slovnik/5606.html>
-

Определено содержание конкурентоспособности предприятия АПК. Предложено толкование содержания инновационной политики с точки зрения стратегии и тактики. Исследованы виды инноваций в АПК и возможности их влияния на сельскохозяйственное предприятие.

Конкурентоспособность, инновационный процесс, инновационная политика, инновации.

The essence of competitiveness of agribusiness was defined. The interpretation of the meaning of innovation policy in terms of strategy and tactics was offered. Types of innovations in agriculture and their possible influence on the agricultural enterprise are investigated.

Competitiveness, innovative process, innovation policy, innovation.

УДК: 338.48.659.235:63 (100)

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ОРГАНІЗАЦІЇ СІЛЬСЬКОГО ЗЕЛЕНОГО ТУРИЗМУ ТА ДОРАДЧА ДІЯЛЬНІСТЬ

***О. А. Локутова, кандидат сільськогосподарських наук
В. П. Васильєв, Голова Співки сприяння розвитку
сільського зеленого туризму в Україні***

Розкрито роль дорадчої діяльності в обміні міжнародним досвідом у сфері агорекреаційного сервісу, а також інформаційному забезпеченні розвитку сільського зеленого туризму в Україні.

Дорадча діяльність, агорекреаційний сервіс, сільський зелений туризм, категоризація.